

Tarihsel Süreçte Göç Olgusu ve Göç Kuramları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Süleyman Sinin¹

Özet

Bu çalışmada 19. yüzyıldan itibaren aydınların göç olgusunu ve göçün doğasını anlamaya yönelik yaptıkları çalışmalardan ileri gelen literatüre dayanarak göç kavramı ve göç kuramları ele alınmaktadır. Bilindiği üzere göç olgusu tarih boyunca insanoğlu başta olmak üzere hareket edebilen her canlının hayatında yer almış bir gerçektir. Özellikle insanoğlunun tarih boyunca siyasî, askerî, çevresel pek çok sebepten kaynaklı olarak göç ettiği bilinen bir gerçektir. Ancak insan hayatındaki köklü tarihe rağmen; göçe yönelik algılar, onu ortaya çıkaran sebepler, göç olgusunun değerlendirilmesinde dikkate alınacak ölçütler ve benzeri konuların tartışılmaya başlanması son birkaç yüzyıllık bir dönemde olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın özellikle örneklendirme yaparak göç türlerini anlamaya çalışması ve erken dönem göç kuramlarını anlamaya yönelik olmasıyla literatüre katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda ikinci dereceden kaynaklar ışığında göç kavramının tam olarak ne olduğu ve ona yönelik tanımlamalar ele alınarak özgün bir göç tanımı yapılmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda göçün türleri ve göçleri türlerine göre ayırım yaparken nelerin dikkate alındığı anlatılmış ve bu göç türleri birer örnekle açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü kısım doğrudan çalışmamızın konusunu teşkil eden göç kuramları değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere 19. yüzyıldan itibaren Sanayi Devriminin gelişmesiyle beraber insanlar taşradan büyük şehirlere göç etmeye başladılar. Bu yoğun göç hareketini açıklamak için aydınlar bir dizi kuram geliştirdiler. Ağırlıklı olarak ekonomik temelli olarak geliştirilen bu kuramlar ağırlıklı olarak çıktıkları ülkenin dinamiklerinden izler barındırmaktaydı. Bu minvalde söz konusu göç kuramları birinci elden kaynaklardan incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

1 Arş. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat, Türkiye e.mail: suleyman.sinin@gop.edu.tr; (ORCID ID: 0000-0002-7482-6951)

Giriş

Sosyal bir varlık olan insanın halihazırda sahip olduğu koşullardan daha iyi koşullara ulaşma gayesinin bir neticesi olan göç eylemi, insanlık tarihi kadar eskidir. Göç, kimi zaman köklü bir değişikliğin sonucu, kimi zaman ise pek çok köklü değişikliğin habercisidir. Kişisel ve toplumsal değişimlere sebep olan göç hareketleri, bazen geri dönüşü olmayan değişimleri beraberinde getirir ve hem insan yaşamında hem de toplum hayatında kalıcı izler bırakır.²

İnsanoğlu zaman içinde tecrübe ettiği koşullar sayesinde diğer milletlerin sahip oldukları zenginlikleri güç kullanarak ellerinden almanın; üretim gibi zahmetli ve uzun zaman alan bir eylemden daha basit olduğunu keşfetti ve bunun sonucunda dünyanın ve insanların sömürülmesinin yolu açıldı. Göç olgusunun en temel nedenlerinden birini teşkil eden bu el koyma içgüdüsi ve sömürme hırsı, yaşadığımız döneme kadar hemen hiç değişmeden geldi ve yakın bir dönemde de son bulacak gibi görünmemektedir.³

Göç olgusu değişik açılardan farklı disiplinlerin çalışma alanına girdiğinden tanımlanması oldukça güç bir olgudur. Başka bir ifadeyle, göç olgusunun ekonomik, sosyal, psikolojik, siyasî ve askerî neden ve sonuçları olması sebebiyle çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanına girmesi ve bu disiplinlerin farklı bakış açılarının süzgecinden geçmesi göçün tanımlanması noktasında bir karmaşaya yol açmaktadır.⁴ Üstelik bu karmaşa sadece göçle ilgili değildir ve sosyal bilimlerde sıkça kullanılan birçok kavram için de geçerlidir.

Bu çalışmada tarih boyunca dünyanın pek çok bölgesinde insanların hayatını şekillendiren, dönüştüren ve değiştiren göç olgusunun tanımı ve yine tarih boyunca yapılan göçlerden hareketle oluşturan ilk dönem göç kuramlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Böylece çalışmanın göçle ilgili bundan sonra yapılacak ampirik araştırmalar için bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

1. Göç Kavramının Tanımı

Göç kavramı ile ilgili tanımlamalara geçmeden önce dikkate alınması gereken şey bu konuyla ilgili literatürün çokluğuna rağmen, yapılan tanımların çoğu kez birbirini tekrar etmesidir. Bunun temel nedeni, bilim insanlarının göç kavramını anlamsal olarak fazlasıyla açık görmeleri ve göç

2 Göksel Göker, *Göç Kimlik Aidiyet (Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler)*, Literatürk Academia Yayınları, Konya, 2015, s. 25.

3 Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 1-2.

4 E. Deniz Ela Özcan, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat Dergisi*, S. 4, Aralık, 2016, s. 185.

kavramının tanımından ziyade; onu ortaya çıkaran koşulları ve göçün insan hayatına getirdiği değişim/dönüşümü açıklamaya yönelmiş olmalarıdır.

Yusuf Adıgüzel'e göre göç: siyasî, sosyal, ekonomik ve/veya doğal nedenlerden kaynaklı olarak insanların coğrafi yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Bu yer değiştirme durumu uluslararası bir sınırı geçmek şeklinde olabileceği gibi herhangi bir devlet veya kent sınırları dahilinde de olabilir.⁵ Abdullah Saydam'a göre ise göç: genel olarak birey veya insan toplumlarının halihazırda yaşadıkları yerden, geçici veya devamlı olmak üzere başka yerlere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen yerleşme hareketidir.⁶ İbrahim Balcıoğlu göç kavramını ekonomik, sosyal ve siyasî sebepler sonucu bireylerin yer değiştirmesi⁷ olarak tanımlarken; Cengiz Şahin, kısaca ekonomik, sosyal ya da siyasî sebeplerle bireysel veya kitlesel olarak yer değiştirme eylemi olarak ifade etmektedir.⁸ Göçle ilgili daha farklı bir tanım İnan Özer tarafından yapılmıştır. Özer'e göre göç: coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir.⁹ Bir diğer tanımda ise İlhan Tekeli göçü: belli bir mekânda yaşamakta olan kesimlerin özgür iradeleriyle yaşam alanlarını bir süreliğine farklı bir mekânda yaşamalarını sürdürmek için değiştirmeleri ve gittikleri yeni yaşam alanlarına adapte olma süreci olarak tanımlamaktadır.¹⁰

Bu açıklamaların ardından kapsayıcı bir göç tanımı şöyle yapılabilir: Göç, ekonomik, siyasî, askerî, ekolojik, dinî ve/veya kişisel nedenlerden dolayı, belli bir yerleşim yerinden başka bir yere yapılan, olumlu veya olumsuz getirisi olan ve kısa, orta ve uzun vadede geriye dönüşü veya sürekli yerleşimi hedefleyen coğrafi, demografik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.

Bu tanımların odak noktası, göçün temelde bir "yer değiştirme" eylemi olması ve göçün nihayetinde gerçekleşen bir "yerleşme" eylemi olduğudur. Bu minvalde göç, bireyin ve toplumun belli bir süreyi veya tüm hayatlarını geçirmek üzere halihazırdaki lokasyonlarından farklı bir lokasyona hareket ederek orada yerleşmelerini vurgulamaktadır.¹¹

5 Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 3.

6 Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 1.

7 İbrahim Balcıoğlu, *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15.

8 Cengiz Şahin, "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.21 (2), Ankara 2001, s. 59.

9 İnan Özer, *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Erkin Kitapevi, Bursa, 2004, s. 11.

10 İlhan Tekeli, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 18.

11 Rasim Bayraktar, "Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 24, 2013, s. 111.

Bahsi geçen farklı tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere göç kavramı çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum, göçe ilişkin tanımlamalarda çeşitliliğe yol açtığı gibi göç hareketlerinin sınıflandırılmasında da farklılıklar meydana getirmektedir.

Geçmişten günümüze hemen hemen pek çok millet tarafından tecrübe edilmiş bir olgu olarak göçün, kendine özgü bir yapısı vardır. Ancak bu durum, göçün her zaman ve her mekânda, her bireyin nazarında ve/veya her toplumda aynı düzlemde meydana geleceği anlamına gelmez. Dolayısıyla ortak değer olan yer değiştirme hareketi birey ve toplumun demografik, ekonomik, siyasî ve sosyo-kültürel yapısını ve gelişimini şekillendiren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülke ve toplum için göç olgusu sadece siyasî, askerî, ekonomik, hukukî ve sosyo-kültürel yönlerden ibaret değildir. Göç, yaşama ve can güvenliği gibi temel insan haklarından yoksun bırakma gibi kapsamlı ve insani niteliğe sahiptir.

2. Göç Türleri

İnsanlık tarihi boyunca yapılan göçler nitelik ve nicelik itibariyle sürekli değişiklik göstermiştir. Tarihin en eski dönemlerinde yapılan göçler çoğunlukla iklim koşulları, savaş, kıtlık, coğrafi nedenler ve benzerinden kaynaklı olarak gerçekleşmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda göç hadiselerine sebep olan enstrümanlar çeşitlendi ve göç ekonomisi, din, siyaset, kültür, eğitim ve sanayileşme gibi sebeplere bağlı olarak gerçekleşmeye başladı.¹² Bu minvalde göç kavramına dair literatürde farklı tanımlar yapıldığı gibi göçlerin sınıflandırılması hususunda da bir uzlaşma söz konusu değildir. Bu durumun göç olgusunun sınıflandırılmasında da çeşitliliğe yol açtığı görülmektedir.

Birey ve toplumun göç eylemine karar vermesinin riskli ve zor bir seçim olduğunu belirten Abdullah Saydam, göç kavramını, “*serbest göç*” ve “*mecburi (zorunlu) göç*” olmak üzere ikiye ayırır.¹³ Eğer, bireyler veya gruplar kendi özgür iradesiyle hayat kalitesini ve/veya refah seviyesini yükseltme amacıyla göç etmeyi tercih etmişse, buna serbest göç denir. Ancak, insanların buldukları yerleşim yerinde hayatta kalabilmeleri için gerekli asgarî koşulların ortadan kalkması halinde yaptıkları göçlere ise mecburi (zorunlu) göç denir. Tarihsel süreçte yapılan göç hareketlerinin büyük bir çoğunluğu zorunlu göç olarak değerlendirilebilir. Nitekim insanların tarih boyunca bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmelerinin temel nedeni ağırlıklı olarak

12 Büşra Uslu Ak, “Göç Kavramı ve Kuramları”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 72, 2021, s. 1750.

13 Saydam, a. g. e., s. 4.

savaşlar, kıtlıklar, düşman işgalleri, doğal felaketler gibi insanların kendi tercihlerinin dışında gelişen olaylar olmuştur.

Baskın Oran da göçü basit bir ayrımla “zorunlu göçler” ve “gönüllü göçler” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Zorunlu göç, askerî, siyasî, ekonomik ve benzeri nedenlerle bir topluluğun kendi topraklarından zorla atılması sonucu meydana gelir. Gönüllü göç ise ticaret yapma amacıyla veya çalışmak için, sistematik kolonizasyon sonucu ve/veya rekabet sonucu meydana gelebilir.¹⁴ Örneğin 1960’lı yıllarda Türkiye’den Almanya başta olmak üzere Avrupa’ya yapılan işçi göçü gönüllü göç için bir örnek teşkil edebilir. Nitekim burada dikkat çeken olgu göçmenlerin çalışmak için ve gönüllü bir şekilde Avrupa’ya göç etmeleriydi.

Mehmet Akif Kara’ya göre ise göç, “düzenli göç” ve “düzensiz göç” olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁵ Düzenli göç, menşei ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere dayanarak bireylerin halihazırdaki ikametgahından yeni bir ikametgaha gitmeleri olarak açıklanmaktadır. Bir diğer anlamıyla, hak tanınıp izin verilen yasal kanallar yoluyla prosedürlere uygun olarak gerçekleşen göç türüdür.¹⁶ Günümüzde göçlerde hem göçmenlerin hem de hükümetlerin bir sorun yaşamadıkları ve uluslararası alanda en geçerli göç türü düzenli göçlerdir. Düzensiz göç ise sınır ötesi insan hareketliliğinin hükümetler tarafından denetlenemeyen ve kontrol edilemeyen göç türüdür. Düzensiz göç, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, o ülkede yasadışı şekilde ikamet etmek veya yasal olarak girip yasal süresi sonunda ülkeden ayrılmamak anlamına gelir. Bir diğer anlamıyla, birey veya grupların bir ülkeye geldiklerinde o ülkede kalmalarına hukuken müsaade edilmediği halde gereken resmi belgeleri olmadan o ülkede kalmalarına ve/veya çalışmalarına düzensiz göç denir.¹⁷ Düzensiz göç günümüzde Avrupa ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkenin sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz göç ve bunun durdurulmasına yönelik pek çok ülke, kendi iç dinamiklerine ve hukukî düzenlemelerine dayanarak ılımlı veya radikal adımlar atmaktadırlar. Ancak söz konusu adımların kısa ve/veya orta vadede düzensiz göçleri sonlandırabileceği belirsizliğini korumaktadır.

Bazı göç hareketleri, göçün şekline göre veya bireylerin yerleştikleri yerde geçici/ kalıcı olarak ikamet etmelerine göre türlerine ayrılırken; bazı göçler ise

14 Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Kitapevi, Ankara, 2009, s. 70-72.

15 Mehmet Akif Kara, *Göç Yazıları (Kuramdan Alana Türkiye’de Göç)*, Kırmızı Çatı Yayınevi, Ankara, 2017, s. 31.

16 Göç Terimleri Sözlüğü, ed. Richard Perruchoud-Jillyanne Redpath, International Organization for Migration, İstanbul, 2013, s. 26.

17 Ahmet İçduygu- Damla B. Aksel, *Türkiye’de Düzensiz Göç*, İ.O.M, Ankara, 2012, s. 20.

zaman bakımından yani göç edilen yerde ikâmet edilecek süreye bağlı olarak sınıflandırılır. Bireyin veya toplumun yaşadıkları yeri bir daha dönmek üzere terk ederek başka bir yere göç etmesi “devamlı (kesin) göç” olarak tanımlanmaktadır. Yeni Dünya’nın keşfinden sonra Avrupa’dan Amerikan kıtasındaki topraklara göç ederek yerleşen göçmenlerin durumu devamlı göçler için örnek gösterilebilir. Bireylerin ve toplumların ikametgahlarından belli bir süreliğine ayrılmasına ise “geçici göç” denir.¹⁸ Geçici göç, ağırlıklı olarak savaş halinde olan ve işgal altındaki ülkelerde görülen bir durumdur. II. Dünya Savaşı’nda Alman ordusunun Sovyetler Birliği’ni işgali sırasında (1941-1944) Sovyet yurttaşlarının Alman ilerleyişi karşısında doğuya doğru göç etmeleri geçici göç bir örnektir.

Görüldüğü üzere göç olgusunun sınıflandırılması, tanımında olduğu gibi çeşitlilik arz etmektedir. Bunun sebebi, göç olgusunun sınıflandırılmasının, farklı disiplinlerde çalışan kişilerce farklı şekilde yapılmış olmasıdır. Herhangi bir disiplinde göç olgusunun sınıflandırılmasında dikkate alınan ölçüt, göçün aynı devlet sınırları dahilinde veya başka bir devlete yönelik olup olmadığı iken; bir diğer disiplinde ise, göç edecek kişinin veya toplumun kendi inisiyatifi ile mi yoksa dış kaynaklı bir zorlama ile mi göç kararı verdiğidir. Ancak göç, ister zorunlu veya gönüllü; ister uzun veya kısa dönemli, ister kişi veya toplumun tercihine bırakılsın veya bırakılmasın; her göç türünde, bireyin ve toplumun yaşamını, siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak etkileyen bir mekân değişikliğinin söz konusu olduğu yegâne gerçektir.

3. Göç Kuramları

Göç olgusu, geniş kapsamından dolayı dünya genelinde bir çok kurama konu olmuş ve bundan dolayı göçün anlaşılabilmesi için birtakım modeller geliştirilmiştir. Nüfus ve göç olgusunun anlaşılmasına dair ilk teoriler, 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamış, 20. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Fakat söz konusu kuram ve modeller, ortaya çıktıkları ve geliştirildikleri ülkenin iç dinamiklerine ve özgün koşullarına göre şekillendiğinden dolayı, diğer bölge ve ülkelerde meydana gelen göç olaylarını sınırlı olarak açıklayabilmektedir. Ayrıca bu kuramların birbirlerinden ayrı olarak gelişirken, analiz noktası, ampirik ve temasal yönelim açısından da büyük farklılıklar gösterdikleri görülmektedir.¹⁹

Göç kuramları görünürde aynı olguyu anlamaya yönelik olarak şekillendirilmiş olmalarına rağmen, birbirlerinden oldukça farklı hipotez ve

18 Mustafa Mutluer, *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması*, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 10.

19 Özcan, a. g. m., s.187.

önermelere sahiptirler. Bu minvalde tutarlı ve tek başına tüm göç hareketleri için geçerli bir göç kuramından söz etmek mümkün değildir.²⁰ Bu kuramlar temelde iki konuyu anlamaya yönelik olarak şekillendirildi. Bunlar göçün nedenleri ve göçmen davranışlarıdır. Bu iki konuya açıklık getirmek amacıyla teorisyenler, birtakım göç hareketlerini ve göç hadisesi sırasında göçmenlerin davranış ve tutumlarını mercek altına alarak incelemiş ve kendi teorilerini ortaya koymuşlardır.²¹

Göç kuramları, genellikle odaklandıkları düzeylere göre sınıflandırılır. Mikro düzeyde bireylerin ve toplumların değerleri, arzuları ve beklentileri hakim iken; mezzo düzeyde sosyal ağlar belirleyicidir. Makro düzeyde ise ekonomik olarak fırsat yapısına bağlı koşullar hakimdir.²² İlk dönem göç kuramları ekonomik bağlamda ele alınmış ve odak noktası olarak mesafe ve fırsatlar merkeze konulmuştu. Ravenstein'ın Göç Kanunları, Kesişen Fırsatlar Kuramı, İtme-Çekme Kuramı bunlara birer örnektir. Günümüzde ise rasyonel beklentilere, ücret farklılıklarına, fayda maksimizasyonuna, faktör hareketliliğine ve beklenen net getiri gibi ilkelere dayandırılan göç kuramları popülerlik kazanmıştır. Bu kuramların başında ise Neoklasik Kuramlar gelmektedir.²³ Nitekim ekonomik kalkınmanın birey ve devlet hayatında vazgeçilmez bir olgu olarak algılandığı günümüzde, göç hareketlerinde ağırlıklı olarak ekonomik gerekçelerin etkili olduğu gerçeği güç kazanmıştır. Bu gerçekten hareketle ortaya atılan Neoklasik Göç Kuramı, göç olgusunu makro ve mikro ölçekte iki bakış açısıyla değerlendiren ilk göç kuramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Neoklasik kuram, göçün piyasada işgücüne yönelik talebin artması sonucu ücretlerde meydana gelen dalgalanmalardan oluştuğunu belirtmektedir. Neoklasik ekonominin makro kuramına göre göçler, işgücü arzının ve işgücüne olan talebin coğrafi olarak farklı dağılım göstermesinden kaynaklanmaktadır. İşgücü arzının fazla olduğu ülkelerde işgücüne ödenen ücretler daha düşükken; işgücü arzının az, fakat iş fırsatlarının geniş olduğu ülkelerde ise işgücü ücretleri daha yüksektir. İstihdam imkânlarının az olup işgücü sayısının fazla olduğu ülkelerdeki bireyler, işgücü arzının az olmasından dolayı işgücüne ödenen ücretlerin yüksek olduğu ülkelere göç etmektedir. Neoklasik ekonominin mikro kuramına göre ise, daha çok kâr ve

20 Celal İnce, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 18, Haziran, 2019, s. 2581.

21 Hakan Sezgin Erkan, "Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'yi Tercih Üzerinden Göç Teorilerine Yeniden Bakış", *Ortaadoğu Etütleri*, C. 13, S. 3, 2021, s. 424.

22 Jessica Hagen-Zenker, "Why Do People Migrate, A Review of Theoretical Literature, Maastricht Graduate School of Governance, 2008, s. 6-20.

23 Yakup Bulut-Muzaffer Bimay, "Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar", *Yerel Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, ed. Yakup Bulut-Soner Akın, Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 18-19.

gelir elde etmek isteyen bireyler tarafından göç başlatılır. Bu kuramda göçü belirleyen faktör bireydir. Bireyler göç etmeden önce daha fazla gelir elde etmeyi amaçlamanın yanında göç sırasında ve sonrasında masraflar ile yeni bir dil öğrenme ve gidilen ülkede sisteme entegre olmak için yapılacak olan masrafları karşılamayı da göze almak zorundadır. Bundan dolayı bireyler göç sırası ve sonrasında masraflardan daha fazlasını kazanabilecekleri ülkelere göç etmeyi tercih etmektedirler.²⁴

Görüldüğü üzere göç konusunda herkesin üzerinde uzlaştığı genel-geçer evrensel bir göç kuramı bulunmamakla birlikte göçü kendi özgün perspektifinde açıklamaya çalışan pek çok kuramcıya ve kuramsal modele rastlamak mümkündür.²⁵ Bu kuramların büyük bir çoğunluğu, 1950 ve 1960'lar itibarıyla dünyanın liberalleşmeye başladığı dönemlerde geliştirildikleri için ağırlıklı olarak ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften kopuk ve zaman olarak donuk bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Ancak, bildiği üzere geçmişte ve günümüzde insanoglunun tecrübe ettiği göç olayları, sosyal bir olgu olarak hiçbir şekilde tarihsel perspektiften koparılamaz ve gerçekleşen herhangi bir göç olayının zaman-mekân ilişkisi göz ardı edilemez.

Çeşitli çalışmalar sonucunda üretilen bu kuram ve modeller, -birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar- gibi daha ziyade ekonomi temelli farklı nedensellik süreçlerine ve farklı sorgulama düzeylerine dayandıkları için, bunları birbiri ile bağdaşmaz biçimde değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.²⁶

3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç hareketlerini sosyal, siyasî ve ekonomik koşullar içerisinde değerlendirerek göç olgusunun genel-geçer kanunlarını bulmaya çalışmış olan E. G. Ravenstein, William Farr'ın, "*Göçün, hiçbir kesin kanuna dayalı olmaksızın gerçekleştiği*"²⁷ tezini çürütmek için 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verileri üzerine analitik ve ampirik bir göç kuramı kurgulamıştır.

24 Furkan Arı, "Çağdaş Göç Kuramları ve Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme", *Social Sciences Studies Journal*, C. 8, S. 104, 2022, s. 3787.

25 Deniz Özyakışır, *Göç (Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama)*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 2.

26 Fuat Güllüpinar, "Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Talova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. II, sayı: 4, Nisan-Eylül 2012, s.54.

27 Waldo Tobler, "Migration: Ravenstein, Thorntwaite, And Beyond", *Urban Geography*, vol: XVI, no: 4, 1995, p. 327.

Çalışmasının kuramsal temelini 19. yüzyılın son yarısında Avrupa'da hızlı bir şekilde gelişen endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurmuş olan Ravenstein, ilki 1885, ikincisi 1889 yıllarında yayınlanan *Göç Kanunları (The Laws of Migration)* başlıklı iki makale kaleme almıştır. Ravenstein'in Göç Kanunları, genel anlamda derinlikten ve güçlü bir analizden yoksun görünmesine rağmen²⁸ hem kendi dönemi için hem de ilerleyen yıllardaki göç çalışmaları için öncü olmuş ve göç konusunda ilk kapsamlı kuramsal çalışma olarak kabul edilmektedir.

Göçün yönünün siyasî, sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi imkânlar sunan yerlere doğru olacağını ve göç sürecinde insan hareketini etkileyen temel unsurun ise uzaklık olduğunu savunan Ravenstein, çalışmasında 7 göç kanunu belirlemiştir.²⁹ Bu göç kanunları şunlardır:

1- *Göç Mesafesi: Göçmenlerin çoğu genellikle kısa mesafeli yerlere göç ederler.*

2- *Göç Basamakları: Göçün doğal bir sonucu, kentlere yakın bölgelerden kentlere doğru olan göçün artmasıyla boşalan kırsal bölgelerin daha uzak bölgelerden gelenler tarafından doldurulması ve bunun ülke çapında bir yayılma sürecine sebep olmasıdır.*

3- *Göçün Yayılma ve Emme Süreci: Göçün yayılma süreci, göçleri içine çeken sürecin tersine olsa da onunla benzerlik gösterir.*

4- *Göç Zincirleri: Her göç akımı kendisine denk bir karşı akım yaratır.*

5- *Doğrudan Göç: Uzak yerlere göç edenler, ağırlıklı olarak endüstri ya da ticaret merkezlerini tercih ederler.*

6- *Şehirde yaşayan insanlar, ülkenin kırsal kesiminde yaşayan insanlara göre daha az göç etmeye meyillidir.*

7- *Kadın-Erkek Farkı: Kadınlar kısa mesafelerde, erkekler ise uzun mesafelerde göç etmeye daha yatkındırlar.*

Ravenstein, ekonomik sebeplerle birlikte çevresel faktörlere, eğitim olanaklarına ve göç edenlerin varış noktasındaki yaşam maliyetlerine de önem atfetmiştir.³⁰ Ayrıca, göçün sürekli artarak devam ettiğini; bunun sebebinin de üretim yerleri ile ticaret merkezlerinin sürekli artış göstermesi olduğunu belirtmiştir. 1889'da aynı isimle yayınladığı makalesinde, kötü

28 Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 17, Güz, 2006, s. 69.

29 E. G. Ravenstein, "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, vol: XLVIII, no: 2, June, 1885, p. 198-199.

30 Ferhat Topbaş, *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2007, s. 12; Özcan, a. g. m., s. 188.

ve baskıcı kanunların, ağır vergilerin ve kötü iklim koşullarının vb. göç dalgası meydana getirdiğini, ancak bunların hiçbirinin bireylerin ekonomik olarak daha müreffeh olmayı arzulayarak meydana getirdiği göç dalgalarıyla karşılaştırılmayacağını belirtmiştir.³¹

3.2. Kesişen Fırsatlar (İntervening Opportunities) Kuramı

Göç sosyolojisi ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer kuram da kesişen fırsatlar kuramıdır. Göç konusunda bireylerin kişisel tercihleri ve bireyleri bu tercihlere iten nedenler üzerine yoğunlaşan ve göç olgusunun kendisinden ziyade göçmeni ön planda tutan Samuel A. Stouffer, Kesişen Fırsatlar Kuramı'ndan ilk kez 1940'ta yayımlanan, *“Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”* adlı çalışmasında söz etmiştir. Stouffer, bu çalışmasında Cleveland (Ohio)'ın şehir merkezine ait nüfus istatistiklerini kullanmış ve bu istatistiklere dayanarak evlerinden taşınan bireyleri veri kabul ederek çalışmasını geliştirmiştir.³²

Göç olgusunda önemli olan noktaların göç edilecek mesafe, hedef bölgedeki imkânlar ve söz konusu imkânların miktarı olduğunu savunan Stouffer, ortaya koyduğu kuramda, bu üç faktörden mesafeyi diğer faktörlerden daha çok dikkate almaktadır. İki farklı merkezdeki çekim etkileri, göç edilecek yerle çekim merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak analiz yapılmalıdır. Biraz daha açmak gerekirse, Stouffer net bir şekilde herhangi iki merkeze yönelecek olan göçte, çekme faktörlerinin önemli olduğunu, fakat bu faktörlerin önemini belirleyen temel noktanın da mesafe olduğunu dile getirmektedir. Buna göre, belli bir mesafeye göç edecek kişilerin miktarı, bu mesafedeki iş imkânlarının çokluğuyla doğru orantılıdır.³³

Göç olgusunun çok mekanik bir süreçmiş gibi kurgulandığı³⁴ Kesişen Fırsatlar Kuramının uluslararası göç olgusuna en önemli katkısı, göç kavramını mesafeye bağlı olarak göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak değerlendirmesidir.³⁵ Nitekim aşılın mesafeler ve sınırlardan geçişler göç üzerinde olumsuz bir etki gösterebilir. Çünkü aşılın her sınır beraberinde ayrı bir kontrol mekanizması getirmektedir. Bu durum ulus ötesi göçü zorlaştıran bir sınırlama anlamına gelmektedir.³⁶

31 aktaran: Yalçın, a. g. e., s. 26.

32 bkz. Samuel A. Stouffer, *Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*, *American Sociological Review*, vol: V, no: 6, December, 1940 p. 845-867.

33 C. J. Jansen, "Migration: A Social Problem", *Readings In The Sociology Of Migration*, New York, 1970, p. 11.

34 Yalçın, a. g. e., s. 92.

35 Çağlayan, a. g. m., s. 77.

36 Oğuz Gökhan Develioğlu, "Göçün Kavramsal Çerçevesi ve Göç Kuramları", *Journal of*

3.3. Göç Sistemleri Kuramı

Göç Sistemleri Kuramı; uluslararası ilişkiler kapsamında, siyasal ve ekonomik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramdır. Bu kurama göre, geçmişteki olaylardan kaynaklı olarak tarihî bir bağı ya da ilişkisi bulunan ülkeler arasında, göçmen protokolleri ile bir göç sistemi kurulmaktadır. Teorideki önemli nokta, söz konusu ülkeler arasında göç ilişkisinden önce tarihsel arka planda siyasal, askerî veya ekonomik ortak bir bağ olmasıdır. Bu minvalde Batı Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında kurulan göç sistemi bu teoriye örnek teşkil edebilir. Nitekim turizmin gelişmesi ile beraber başlangıçta Batı Avrupa'dan Akdeniz ve Ege kıyılarına turistik amaçlarla gelen Avrupa vatandaşları zamanla bu bölgelere yerleşmeye başladılar ve bu durum Türkiye ile Avrupa arasında bir göç sistemi meydana getirdi.³⁷

Ağırlıklı olarak göçe yol açan, onu şekillendiren ve onun devamını sağlayan faktörlere odaklanmış olan Göç Sistemleri Kuramı'na göre, göç hareketleri genellikle göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki ikili ilişkilere dayanmaktadır. Buna göre, göç veren ve göç alan ülkeler arasında geçmişte ticaret, kolonizasyon, sosyal ve/veya siyasî etkileşim ve kültürel bağlar ve bağlantılar varsa göç ortaya çıkmaktadır.³⁸

Thomas Faist, Göç Sistemleri Kuramının 3 ana özelliği olduğunu vurgulamıştır:

1- Göç Sistemleri Kuramı, göç sistemlerindeki süreçler üzerine yoğunlaşmaktadır. İnsan hareketi, tek seferlik bir olay olmayıp, zaman içinde bir olaylar silsilesini meydana getiren aktif bir süreç olduğu için bu kuram, uluslararası göçün bir kez başladığında neden kendi kendini besleyen bir süreç haline dönüştüğünü kısmen açıklamaktadır.

2- Göç Sistemleri Kuramı, genellikle göç olgusu içerisinde insandan ziyade ülkeler arasındaki ticaret, kolonizasyon, bilgi ve fikir alışverişi gibi bağlantılar üzerinde durmaktadır.

3- Göç Sistemleri Kuramı, toplumsal ağ kuramını güçlü bir biçimde vurgulamıştır. Bu ağ, bireysel ya da kolektif aktörler (bireyler, aileler, şirketler, ulus-devletler vs.) bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanır.³⁹

Theoretical and Empirical Research on Management, vol: 3, May, 2023, p. 54.

37 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Aksoy, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. V, sayı: 20, İzmir, 2012, s. 296.

38 Güllüpinar, a. g. m., s.77.

39 Thomas Faist, *Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar*, çev. Azat Zana Gündoğan, İstanbul, 2003, s. 82-83.

3.4. İtme-Çekme (Push-Pull) Kuramı

İtme-Çekme Kuramının tasarımını 1966 yılında yayınladığı *A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi)* adlı makalesinde Everett S. Lee yapmıştır. Lee'ye göre göç, nüfusun kalıcı veya yarı kalıcı olarak yer değiştirmesi hareketidir.⁴⁰ Çalışmasında Ravenstein'in Göç Kanunları adlı çalışmasına atıfta bulunarak bir saptama yapan Lee, Ravenstein'dan beri geçen 75 yılda binlerce göç çalışmasının yapıldığını ve pek çoğunun da göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir eğilim ortaya koymaktan öteye gitmediğini ifade etmiştir. İtme-Çekme Kuramı'nda göçmenden ziyade göçe odaklanan, fakat göçmenin de göz ardı edilmemesi gerektiğini savunan Lee, göçlerin karakteristik özelliğini ortaya koyarak göç olgusunun itici ve çekici faktörlerini saptayarak göçün oluşmasına neden olan 4 temel faktör belirlemiştir. Bunlar:

1-Hali hazırda yaşanılan yerle ilgili faktörler

2-Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler

3-Araya giren engeller

4-Bireysel etkenler⁴¹

İtme-Çekme Kuramının üzerinde durduğu çekici faktörlere gidilecek yerde elde edileceği düşünülen daha iyi eğitim-öğretim imkânları ve daha müreffeh hayatlar örnek verilebilir. İtici faktörler ise, halihazırda bulunulan ülkenin eğitim ve sağlık hizmetlerinin eksikliği ve altyapı yetersizliği örnek verilebilir. Göçmenler için göç eyleminin sebepleri söz konusu olduğunda itici ve çekici faktörler bireyden bireye değişiklik gösterebilir.

İtme-Çekme Kuramı ile ilgilenen ve göç olgusu üzerine çeşitli çalışmalar yapan bir diğer isim de William Petersen'dir. Petersen, her insanın aynı olmasından yola çıkarak; göç olgusunun da normal bir olgu olduğu yaklaşımına karşı çıkarak, "Eğer her insan aynı ise neden bazıları göç ederken bazıları göç etmiyor?" sorusundan hareketle başladığı çalışmasında itme-çekme faktörlerinin altında yatan temel sebepleri aramıştır.⁴² Petersen, tarihsel sürecin önemine vurgu yaparak bunun unutulmaması gerektiğini belirtmiştir. Belli bir zaman içerisinde göç için itme faktörünü teşkil eden bir olgunun, bir süre sonra çekme faktörüne dönüşebileceğini vurgulamıştır. Petersen bireysel ve sınıfsal farklılıkları gözeterik göç olgusunun itici ve çekici faktörlerini göz önünde bulundurarak 5 göç türü ortaya koymuştur. Bu göç

40 Everett S. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, C. 3, S. 1, 1966, s. 49.

41 Lee, a. g. m., s. 49-50.

42 William Petersen, "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, C. 23, S. 3, June, 1958, s. 258.

türleri, *ilkel (primitive) göç*, *zorunlu (forced) göç*, *yönlendirilen (impelled) göç*, *serbest (free) göç* ve *kitlesel (mass) göçtür*.⁴³

-*İlkel (primitive) göç*: Ekolojik olarak doğanın itmesi sonucu meydana gelen göç türüdür.

-*Zorunlu (forced) göç*: Bir ülkede yönetime sahip olan güç tarafından toplumun bir kısmının zor kullanılarak göç ettirilmesine zorunlu göç denir.

-*Yöneltilmiş (impelled) göç*: Göç etmesi istenen bir topluluğun bu konuda inisiyatif sahibi olmasıdır.

-*Serbest (free) göç*: Göç etme kararının bireyin kendi inisiyatifinde olduğu göç türüdür.

-*Kitlesel (mass) göç*: Teknolojik gelişmelerin sonucunda ulaşımın sağladığı geniş imkânlarla bir yerden başka bir yere çok sayıda insanın göç etmesi anlamına gelen göç türüdür.⁴⁴

Günümüzdeki göç olgusuna ve yaşanan çeşitli göç olaylarına bakıldığında, itme ve çekme faktörlerinin hala iç göçler ve dış göçler için geçerli olduğu görülmektedir. Ancak, küreselleşme başta olmak üzere pek çok faktör, göç olgusunu daha karmaşık hale getirmiştir.

3.5. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

İlişkiler Ağı Kuramı; herhangi bir bölgeye yönelik göç akımının süreklilik kazanmasında, daha önce göç eden bireylerin gittikleri bölgelerde meydana getirdikleri göçmen ağlarının üzerinde yoğunlaşmaktadır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregelen karşılıklı göçler üzerinde olan etkisi İlişkiler Ağı Kuramı'nın temelini oluşturmaktadır. Nermin Abadan Unat, bu ağları şu şekilde tanımlamaktadır: "*Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır*"⁴⁵

Douglas Massey, göç ağını göçmenlerin aileleri, arkadaşları ve ülkelerinde kalan yakınları ile karşılıklı ilişkilerinin bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu ağlar, göç sürecinin maliyetini ve risklerini azaltarak göç kanalları oluşmasına yol açmaktadır. Göç kanalları çoğaldıkça, göçmenler için daha fazla hedef ülke ve faaliyet alanı sunmaktadır. Bu ağların enformel olması, göçmenlerin

43 Göç olgusunun itici ve çekici faktörleri için bk. Petersen, a. g. m., s. 256-266.

44 Çağlayan, a. g. m., s. 75-76.

45 Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul, 2002, s. 18.

seyahat ve konaklamalarını karşılayabilmektedir. Daha farklı durumlarda ise, bazı aracı kurumlar, göçmen kaçakçılığı yoluyla kişileri yüksek ücretler karşılığında sınırlardan geçirmektedir. Bu aracı ağları kullanan göçmenler borç yükü altına girmekte ve kimi zaman şiddete maruz kalmaktadır.⁴⁶

Göçmen ağlarının; üst düzeyde bir örgütlenmeye gerek duymadıklarını ve kendiliğinden ortaya çıktıkları için herhangi bir forma ait olabileceklerini belirten Douglas T. Gurak ve Fe Caces⁴⁷ göçmen ağlarının 6 önemli işlevi olduğuna dikkat çekmişlerdir:

1-Göçmenleri, göçün getirdiği rahatsızlıktan ve maddi külfetlerden büyük ölçüde kurtarırlar:

2-Göçmenleri dahil oldukları toplumdan yalıttırlar ve onların anavatanlarıyla ilişkilerinin devamlılığını sağlarlar.⁴⁸

3-Göçün başlangıç ve hedef noktasını etkileyerek kimlerin göç edeceğini belirlerler.

4-Göçmenlerin göç ettikleri ülkelere entegrasyonlarını sağlarlar.

5-Kendi anavatanlarında potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı ülkedeki imkânlar ve resmî kurumlar hakkında rehberlik hizmeti verirler.

6-Göçün hacmini ve hızını etkilerler.⁴⁹

İlişkiler Ağı Kuramı, göç olgusunu göçmen üzerinden değerlendirerek anlamaya çalışan diğer göç kuramlarından farklıdır. Bu farklılığın temel nedeni, diğer göç kuramlarında göç içerisinde kaybolan ve fazla üzerinde durulmayan bireyi ön plana çıkarmasıdır. Bu yaklaşım, yapılacak olan analizde sadece yapısal etkenleri göç nedeni olarak değerlendirmekle kalmamayı, bireysel etkenleri de göç nedeni olarak analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

46 Douglas Massey, "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, vol. XIX, no: 3, 1993, p. 448-449.

47 bkz.Douglas T. Gurak-Maria Fe Caces, "Migration Networks and The Shaping Of Migration Systems", *International Migration Systems: A Global Approach*, (ed. Marry M. Kritz-Hania Zlotnik-Lin Lean Lim), Oxford, 1992, p. 150-176.

48 *Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş Kafkas Mübacirlerinde, İlişkiler Ağı Teorisinin etkileri görülmektedir. Nitekim 1800'lerde Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne zorunlu olarak göç eden Çerkezler ve Orta Asya'ya sürgün edilen Kafkas Halkları (Kabardinler, Balkarlar, Kalmıklar, Çeçenler, İnguşlar ve Abıskalılar) aralarında kurmuş oldukları ilişkiler ağı ile birden çok ülkede göçmen statülerini devam ettirmektedirler ve Anayurtlarındaki akrabalarıyla devamlı ilişki içerisindeyler.* (bkz. Bayraktar, a. g. m., s. 119.

49 Çağlayan, a. g. m., s. 88.

SONUÇ

Göç olgusu tarih boyunca birey ve toplumların gerek kendilerinden kaynaklı gerekse dış etkenlere dayalı çeşitli gerekçelerle bir yerleşim yerinden başka bir yere gitmeleri hadisesinden ileri gelmiştir. İnsanlık tarihi boyunca pek çok toplum göç gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Kimi zaman göç hareketleri yeni umutların yeşermesi ve toplumun yeniden şekillenmesiyle gidilen yerde yeni bir sayfa açılmasıyla sonuçlanmış; kimi zaman ise acı bir trajediyle son bulmuştur.

Göçün dünya çapında bir eylem olması, farklı disiplinlerin çalışma alanına dahil olması ve nedenlerinin çeşitlilik arz etmesi göçün tanımında ve sınıflandırılmasında da bir çeşitliliğe neden olmuştur. Nitekim göç üzerine yapılan tanımlamalarda ve sınıflandırmalarda kimi bilim insanları göç hadisesini bireyin inisiyatifinde olup olmadığına göre değerlendirirken; kimi ise göç hadisesinin diplomatik bir prosedüre dayanıp dayanmadığına göre değerlendirmiştir. Bu durum da akademik anlamda göç olgusunun anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde karmaşıklığa yol açmaktadır.

Göç olgusu ve onun nüfus üzerindeki etkisine yönelik araştırmaların ağırlıklı olarak Sanayi Devrimi'nden sonra 19. yüzyılda yapılmaya başlaması tarihsel süreçteki göçlerin değerlendirilmesinde belli düzeyde eksikliğe neden oldu. Nitekim söz konusu değerlendirmeler sonucu ortaya çıkan kuram ve modeller, çıktıkları ülkelerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklı olgulara göre şekillendiğinden dolayı dünyanın diğer yerlerindeki göç hareketlerine modelleme teşkil etmek konusunda zayıf kaldılar. Ayrıca Sanayi Devrimi sonrası ekonominin insan hayatında daha fazla yer kaplaması, göç ve göçe ilişkin araştırmaların daha ziyade ekonomi üzerinden okunmasına ve konuya ilişkin kuramsallaştırmanın ekonomik argümanlarla açıklanmasına neden oldu. Nitekim Sanayi Devrimi şehirlerde daha iyi bir yaşamın hayalini kurantaşralıların sanayi merkezlerine doğru kesintisiz bir hareketini başlattı. Bu sebeple şehirler büyüdü, üretim arttı, işçi ve göçmen sayısı çoğaldı. Dolayısıyla sürekli bir devridaim olarak devam eden iç göç ve dış göçün temelleri atıldı. Günümüzde göç olgusunun açıklanmasında bu türden kuramların kullanımı devam ederken; dünya çapındaki göç eylemlerinin açıklanmasında da ekonomik temelli argümanlar hala devam etmektedir. Ancak yine de bugüne kadar geliştirilen kuramlar kendi dönemlerinin şartları altında oluşturulduğu için ne günümüzün göç olgusunun değerlendirilmesinde ne de kurgulandıkları dönemin öncesindeki göç eylemlerini açıklama da yeterli düzeyde oldukları iddia edilemez.

KAYNAKÇA

Araştırma Eserler

- ADIGÜZEL, Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016.
- AK, Büşra Uslu, "Göç Kavramı ve Kuramları", *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 72, 2021, s. 1749-1758.
- AKSOY, Zeynep, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. V, sayı: 20, İzmir, 2012, s. 292-303.
- ARI, Furkan, "Çağdaş Göç Kuramları ve Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme", *Social Sciences Studies Journal*, C. 8, S. 104, 2022, s. 3785-3798.
- BALCIOĞLU, İbrahim, *Sosyal ve Psikolojik Açudan Göç*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- BAYRAKTAR, Rasim, "Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 24, 2013, s. 109-126.
- BULUT Yakup-BİMAY Muzaffer, "Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar", *Yerel Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, ed. Yakup Bulut-Soner Akın, Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 9-32.
- ÇAĞLAYAN, Savaş, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 17, Güz, 2006, s. 67-91.
- DEVELİOĞLU, Oğuz Gökhan, "Göçün Kavramsal Çerçevesi ve Göç Kuramları", *Journal of Theoretical and Empirical Research on Management*, vol: 3, May, 2023, p. 49-60.
- ERKAN, Hakan Sezgin, "Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'yi Tercihi Üzerinden Göç Teorilerine Yeniden Bakış", *Orta Doğu Etütleri*, C. 13, S. 3, 2021, s. 421-445.
- FAİST, Thomas, *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, çev. Azat Zana Gündoğan, İstanbul, 2003.
- Göç Terimleri Sözlüğü*, ed. Richard Perruchoud-Jillyanne Redpath, International Organization for Migration, İstanbul, 2013.
- GÖKER, Göksel, *Göç Kimlik Aidiyet (Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler)*, Literatürk Academia Yayınları, Konya 2015.
- Gurak, Douglas T. - Caces, Maria Fe, "Migration Networks and The Shaping Of Migration Systems", *International Migration Systems: A Global Approach*, (ed. Marry M. Kritz-Hania Zlotnik-Lin Lean Lim), Oxford, 1992, p. 150-176.
- GÜLLÜPİNAR, Fuat, "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. II, sayı: 4, Nisan-Eylül 2012, s. 53-85.
- İÇDUYGU, Ahmet- AKSEL Damla, *Türkiye'de Düzensiz Göç*, İ.O.M, Ankara, 2012.

- İNCE, Celal, “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 18, Haziran, 2019, s. 2579-2615.
- JANSEN, C. J., “Migration: A Social Problem”, *Readings In The Sociology Of Migration*, New York, 1970.
- KARA, Mehmet Akif, *Göç Yazıları (Kuramdan Alana Türkiye’de Göç)*, Kırmızı Çatı Yayınevi, Ankara, 2017.
- LEE, Everett S., “A Theory of Migration”, *Demography*, C. 3, S. 1, 1966.
- MASSEY, Douglas, “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, vol. XIX, no: 3, 1993, p. 431-466.
- MUTLUER, Mustafa, *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması*, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2003.
- ORAN, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Kitapevi, Ankara, 2009.
- ÖZCAN, E. Deniz Ela, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat Dergisi*, S. 4, Aralık, 2016, s. 183-215.
- ÖZER, İnan, *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Erkin Kitapevi, Bursa, 2004.
- ÖZYAKIŞIR, Deniz, *Göç (Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama)*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- PETERSEN, William, “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, C. 23, S. 3, June, 1958, s. 258.
- RAVENSTEIN, Ernst George, “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, vol: XLVIII, no: 2, June, 1885, p. 167-235.
- SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- STOUFFER, Samuel, “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, *American Sociological Review*, vol: V, no: 6, December, 1940 p. 845-867.
- ŞAHİN, Cengiz, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.21 (2), Ankara 2001, s. 57-67.
- TEKELİ, İlhan, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.
- TOBLER, Waldo, “Migration: Ravenstein, Thorntwaite, And Beyond”, *Urban Geography*, vol: XVI, no: 4, 1995, p. 327-343.
- TOPBAŞ, Ferhat, *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2007.
- UNAT, Nermin Abadan, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul, 2002.

YALÇIN, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

ZENKER, Jessica Hagen, "Why Do People Migrate, A Review of Theoretical Literature, Maastricht Graduate School of Governance, 2008, s. 4-25.